

INTERNET DISKURSDAGI NEOLOGIZMLARNI TARJIMA QILISH XUSUSIYATLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7460863>

Shoxida IRGASHEVA,

Toshkent moliya instituti,

Xorijiy tillar kafedrasida katta o'qituvchisi,

Toshkent, O'zbekiston.

Tel.: +998909657295; E-mail: azizshahzoda82@gmail.com

Аннотация: *Статья посвящена определению особенностей и направленности перевода английских неологизмов в интернет дискурсе. В статье проясняется роль лексики, анализируются особенности создания неологизмов, выделяются основные способы их передачи на узбекский язык, определяются наиболее частотные переводческие трансформации, использованные при их передаче на узбекский язык.*

Ключевые слова: *неологизмы, дискурс, трансформация, транслитерация, калькирование.*

Abstract: *The article is devoted to determining the features and direction of the translation of English neologisms in the Internet discourse. The article clarifies the role of vocabulary, analyzes the features of the creation of neologisms, highlights the main ways of their transfer to the Uzbek language, determines the most frequent translation transformations used in their transfer to the Uzbek language.*

Keywords: *neologisms, discourse, transformation, transliteration, calque.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Internet diskursidagi ingliz neologizmlar tarjimasining xususiyatlari va yo'nalishini aniqlashga bag'ishlangan. Maqolada lug'atlarda neologizmlarning o'rni aniqlanib, neologizmlarning yaratilish xususiyatlari tahlil qilingan, ularni o'zbek tiliga o'tkazishning asosiy yo'llari yoritilgan bo'lib, o'zbek tiliga tarjima qilishda eng ko'p qo'llaniladigan tarjima transformatsiyalari aniqlangan.*

Kalit so'zlar: *neologizmlar, diskurs, transformasiya, transliteratsiya, kal'kalash.*

Buyuk tilshunos va tarjimon L.S. Barxudarovning “tarjima”ga taklif qilgan ta’rifidan boshlasak: “Tarjima – bir tildagi nutqiy asarning mazmun rejasini, ya’ni ma’nosini o’zgarmagan holda boshqa tildagi nutqiy asarga aylantirish jarayoni hisoblanadi”[2,6]. L.S. Barxudarov tarjima jarayoni haqida gapirar ekan, “jarayon” atamasi sof lingvistik ma’noda, tarjima bilan

bogʻliq holda, yaʼni matnning bir tildan ikkinchi tilga oʻzgarishi yoki tillararo oʻzgarishi sifatida talqin qilinishini tushuntiradi.

Tarjima, ayniqsa, madaniy masalalarni hal qilishda tarjima nazariyasini qoʻllashni tavsiflash uchun turli xil tadqiqot sohalari bilan bogʻliq. Asl matnlarning madaniy jihatlarini tushunish, matnning asosiy xabarini tushunish va bunday xabarni samarali yetkazish turli madaniyatlar oʻrtasidagi tafovutlarni bartaraf etish uchun zarur hisoblanadi. Shu maʼnoda tarjima sintaktik, semantik strategiyalar hamda ijtimoiy yondashuvlarni qoʻllashda turli madaniyatlarni yetkazishni talab qiluvchi real hayot amaliyotiga asoslanadi.

Tilning ijtimoiylashuvi odatda sosializasiya sifatida tushuniladi, bu orqali til ijtimoiy jihatdan tegishli usullarda qoʻllaniladi. Shu sababli, ijtimoiy koʻnikmalarga eʼtibor qaratilib, tarjimonlar turli xil matnlardagi turli madaniyatlarni tushunish uchun oʻzlarining ijtimoiy imkoniyatlarini oshirishlari kerak. Tarjima birligi matnning soʻz va jumlar boʻyicha tili boʻlibgina qolmay, balki shu matnning rivojlangan madaniyati ham hisoblanadi. Matn madaniyatini tushunish tarjima vazifasini oʻz ichiga olgan xabarni kodlashtirish jarayonlarini oʻrganishni talab qiladi.

Zamonaviy axborot texnologiyalari va texnikaning jadal, uzluksiz rivojlanishi tufayli ingliz tilida yangi soʻzlar va yangi ob'ektlar, atamalar, hodisalar va tushunchalarni bildiruvchi soʻz birikmalarining paydo boʻlishida ifodalangan oʻzgarishlar roʻy berdi. Internet diskursi alohida eʼtiborga loyiq boʻlgan neologizmlarning boy manbasiga aylandi, chunki ularni talqin qilish koʻpincha katta qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi va kengroq oʻrganishni talab qiladi.

Tarjima jarayonini turli yoʻllar bilan tasvirlash mumkin va ulardan eng yorqini tarjima jarayonini lingvistik transformasiyalar yordamida yetkazish hisoblanadi. Keling, tarjima transformasiyalarining tasniflarini batafsil koʻrib chiqaylik. V.V.Alimov tarjima transformasiyalarining quyidagi taʼrifini shakllantirdi: “Tarjima transformasiyalari tarjimon faoliyatining prosessual tomoniga taalluqli boʻlib, chunki ular birinchi navbatda tarjimon tarjima jarayonida bajaradigan matnni oʻzgartirish operatsiyalari deb izohladi”[1, 16].

Neologiya fanining rivojlanishi bilan ularning leksikografik tavsifi va tarjima xususiyatlariga alohida eʼtibor berilmoqda. Tarjima nazariyasi bilan

shugʻullanadigan tilshunoslarning qiziqishi yangi lugʻatni soʻzlashuv nutqida, ommaviy axborot vositalari matnlarida va badiiy asarlar sahifalarida tez-tez uchrab turishi munosabati bilan boshqa til orqali oʻtkazish muammosi bilan bogʻliq [11, 154].

Neologizmlarni tarjima qilish muammosining global tahlilini oʻtkazishga harakat qilindi. Bu sohada katta muvaffaqiyatlarga V.G.Gak, V.V.Ganin, L.S.Barxudarov, V.N.Komissarov, A.D.Shvayser, M.Ya.Zvilling, L.L.Nelyubinlar erishdilar. Biroq leksik birliklarni yasashning yangi modellarining paydo boʻlishi, ularni tez surʼatda yaratilishi va tarqatilishida yangi soʻzlarni tarjima qilish muammolari yuzasidan kelgusidagi tadqiqotlarni olib borish zaruratini tugʻdirmoqda. Neologizmlarni tarjima qilish tarjimonlar duch keladigan eng qiyin muammolardan biri hisoblanadi. Koʻrinib turibdiki, ingliz tili lugʻatlari har yili lugʻat boyligimizni oʻn minglab yangi soʻzlar bilan toʻldiruvchi barcha yangi soʻzlar, iboralar va okkazonal soʻzlarni darhol roʻyxatdan oʻtkaza olmaydi. Natijada, tarjimon kontekstga tayanishi va neologizmlarning maʼnosini oʻrganilayotgan tilga yetkazishga harakat qilishi va ularni boshqa, unchalik ishonchli boʻlmagan manbalardan, jumladan, onlayn lugʻatlardan qidirmasligi kerak. Bu shuni anglatadiki, tarjimonlar oʻzlari yangi soʻzlarni ixtiro qilishlari, baʼzi soʻz yasash qoidalariga rioya qilishlari yoki ingliz neologizmlarini tavsiflovchi usul yordamida tushuntirishlari kerak.

V.S.Vinogradov neologizmlarni tarjima qilishda quyidagi usullardan foydalanishni taklif qiladi: 1) transkripsiya; 2) gipo-giperonimik tarjima (umumiy almashtirish); 3) assimilyasiya qilish; 4) perifrastik (tavsifiy) tarjima; 5) kalʼkalash [4, 119].

L.L. Nelyubin ekvivalent boʻlmagan lugʻatni tarjima qilishning quyidagi 5 usulini aniqlaydi:

- 1) transliteratsiya yoki transkripsiya;
- 2) kalʼkalash;
- 3) leksik-semantik almashtirish (modulyasiya qilish);
- 4) adekvat almashtirish (antonim tarjima, kompensasiya);
- 5) tarjima sharhi [5, 97].

Neologizmlarni tarjima qilishning umumiy usullari haqida gapirganda, biz V.N. Komissarov tomonidan taklif qilingan tasnifga amal qilamiz va u quyidagi usullarini aniqlaydi:

1) Transkripsiya - aslyatning leksik birligini ko'zda tutilgan til harflari yordamida uning tovush shaklini qayta yaratish orqali tarjima qilish usuli;

2) Transliteratsiya – aslyatning lug'aviy birligini o'rganilayotgan til harflari yordamida uning grafik shaklini qayta yaratish yo'li bilan tarjima qilish usuli;

3) Kal'kalash - aslyatdagi leksik birlikni uning tarkibiy qismlari-morfema yoki so'zlarni (turg'un so'z birikmalarida) TT (tarjima tili) dagi leksik muvofiqlari bilan almashtirish orqali tarjima qilish usuli;

4) Eksplikasiya yoki tavsifiy tarjima - leksik-grammatik transformasiya, bunda ChT(chet tili)ning leksik birligi uning ma'nosini tushuntiruvchi ibora bilan almashtiriladi, ya'ni bu ma'noni TTda ko'p yoki kam tarzda to'liq tushuntirish yoki ta'rif berish usuli [6, 115].

Leksik neologizmlarni tarjima qilishda dastlabki uchta usul yaxshi deb hisoblaymiz, ayniqsa, affiksasiya yo'li bilan yasalgan neologizmlar uchun, chunki ular allaqachon mavjud so'zlardan tuzilgan bo'ladi. U yoki bu affiks ularga faqat ma'lum bir tus beradi. D. Karnedi fikriga ko'ra, ko'pincha eksplikasiya yoki tavsifiy tarjima neologizmni bir tildan boshqa tilga o'tkazishdagi yagona mumkin bo'lgan usul deb hisoblaydi[7, 78].

Ya.A. Olefirning yozishicha, tarjimon ba'zan affiksasiya yo'li bilan yasalgan neologizmlarni tarjima qilganda, agar bu butun matn mavzusiga zid bo'lmasa, u yoki bu affiksni to'liq transkripsiya orqali tarjima qilishi mumkin deb aytadi [8, 23].

N.V Chigina, transkripsiya va transliteratsiya har doim o'zaro bog'liq deb hisoblaydi[10, 68]. Transliteratsiya elementlari ma'lum bir leksik birlikni transkripsiya qilishda ham o'zini his qiladi, bu quyidagida ifodalangan:

- talaffuz qilinmaydigan tovushlarni transliteratsiya qilish
- qisqartirilgan unilarning transliteratsiyasi
- qo'sh undoshlarning uzatilishi
- talaffuzning bir nechta variantlari mavjud bo'lsa, grafikaga eng yaqin variantni tanlash[10, 88].

Ya.A.Olefir, shuningdek, transkripsiya va transliteratsiya kabi tarjima usullari har doim ham maqbul emas, deb hisoblaydi, bu neologizmlarning ichki tuzilishi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. “Axir, ko‘p komponentli leksik birliklar ba‘zan so‘z o‘yinlari asosida quriladi”[8, 23].

N.I.Vaxniskayaning fikriga ko‘ra, kal'kalash nafaqat neologizmni tarjima qilish usuli, balki so‘z shakllanishi usuli sifatida ham ko‘rib chiqilishi mumkinligini aytadi. U yana o‘zlashtirma so‘zlarning ikki turi mavjudligini: tashqi va ichki, ya‘ni kal'kalash. “Shu bilan birga, neologizmlarning aksariyati qo‘shimcha va affiksasiya yo‘li bilan shakllanganligini hisobga olgan holda, tarjimon ko‘pincha yarim kal’kalarga murojaat qilishi odatiy hol emas”ligini ta’kidlaydi [3, 131].

Qabul qilingan neologizmlarni aniq va to‘g‘ri yetkazish uchun manba til lug‘atiga murojaat qilishingiz kerakligini taxmin qilish qiyin emas. Tasviriy tarjima ikkala holatda ham qo‘llanilishi mumkin.

E.Yu.Chibisova tavsiflovchi ekvivalentlarning ikki turini ajratishni taklif qiladi: neologizm tarkibiy qismlarining ma‘nosini tushuntirishni nazarda tutuvchi tushuntirish ekvivalenti va tarjima tilida mavjud bo‘lgan so‘zning tavsiflovchi ekvivalenti sifatida foydalanishni o‘z ichiga olgan almashtirish ekvivalenti, uning ma‘nosi to‘liq yoki qisman neologizmning ma‘nosiga mos keladi[9, 126].

Eng qizig‘i shundaki, semantik neologizmlar ham xuddi leksik kabi o‘rganilayotgan tilning lug‘atini to‘ldirishga hissa qo‘shadi. Qoida tariqasida, bu ko‘p komponentli birliklar hisoblanadi. Ammo, ular tanish bo‘lib tuyulgan so‘zlardan iborat bo‘lishiga qaramay, ularni tarjima qilish uchun siz kontekstga sho‘ng‘ishingiz kerak. Shunday qilib, ko‘p hollarda rasmiy transformasiyalar leksik neologizmlarga taalluqli bo‘lib, ma’noga ta’sir etuvchi transformasiyalar esa semantik leksik birliklarni tarjima qilishda samarali bo‘ladi, deb hisoblaymiz.

Internet diskursdagi ingliz neologizmlarini tarjima qilish usullarini tahlil qilib, zamonaviy ingliz tilida yangi shakllanishlar o‘z aksini topmoqda va neologizmlar boshqa so‘zlar bilan almashtirilib, inson nutqiga tez ravishda kirib bormoqda, degan xulosaga kelish imkonini beradi.

REFERENCES

1. Алимов, В.В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации [Текст] : учеб.пособие / В.В. Алимов. – 3-е изд.,стер. – М.: Едиториал УРСС, 2011. – 160 с
2. Бархударов, Л.С. Язык и перевод [Текст] / Л.С. Бархударов. – М.: «Междунар. отношения», 2009. – 240 с.
3. Вахницкая, Н.И. О роли калькирования при создании неологизмов в современном языке [Текст]/ Н. И. Вахницкая// Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина. – 2012. – № 3 – С. 130-139
4. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). М.: Изд-во ин-та общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.
5. Нелюбин Л.Л. Введение в технику перевода (когнитивный теоретико-прагматический аспект). М.: Изд-во Флинта: Наука, 2009. 216 с.
6. Комиссаров, В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) [Текст]/ В.Н. Комиссаров. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
7. Karnedi, D. The Translation of Neologisms: Challenges for the Creation of New Terms in Indonesian Using a Corpus-based Approach [Электронный ресурс]/ D. Karnedi. – URL: <http://www.ijser.org/paper/The-Translation-of-Neologisms-Challenges-for-the-Creation-of-New-Terms.html>
8. Олефир, Я.А. О переводе неологизмов и окказионализмов на русский язык (на материале телесериалов производства США) [Электронный ресурс]/ Я.А. Олефир. – URL: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2011/Philologia/6_88728.doc.htm
9. Чибисова, Е.Ю. Проблема перевода экономических неологизмов с английского языка на русский [Электронный ресурс]/ Е.Ю. Чибисова. – URL : www.gramota.net/materials/1/2010/11-1/62.html
10. Чигина, Н.В. Перевод неологизмов в английских экономических текстах [Электронный ресурс]/ Е.Г. Бухвалова, Н.В. Чигина. – URL : http://www.rusnauka.com/29_DWS_2011/Philologia/6_94519.doc.htm
11. Шубин В.В. Способы и средства передачи неологизмов постсоветского периода при переводе с русского на немецкий: дис. ... канд. филол. наук. М.: МГЛУ, 2006. 207 с.
12. Khodjaeva, N. (2019). SEMANTICS OF KINSHIP TERMS AS A FORM OF ADDRESS IN UZBEK TRANSLATIONS OF PREMCHAND. Theoretical & Applied Science, (8), 107-110.
13. KHODJAEVA, N. B. (2021). PREMCHAND'S VARDAAN IN UZBEKISTAN: TRANSLATION ISSUES OF SOME CULTURAL SPECIFIC WORDS. THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука, (12), 374-377.
14. KHODJAEVA, N. The Development of Indian Literature in Uzbekistan: Historiography of Translation. History of Translation in India, 431.

-
15. Ходжаева, Н., & Губаева, Х. (2020). ISSUES ON TRANSLATION OF CHARACTER SPEECH (ON THE EXAMPLE OF KOREAN-UZBEK LITERATURE). МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА, 3(4).
16. Khodjayeva, N. (2021). The issues of stylistics on translation of historical costumes. ASIAN JOURNAL OF MULTIDIMENSIONAL RESEARCH, 10(4), 534-543.